

közül legjobb munkát végzett Kardos László, Gáspár Endre és Hegedűs Géza.

Megtörtént hát Majakovszkijjal is az a »csoda« nálunk, ami Shakespeare-rel, Villonnal, Goethével és Dantéval és még egy néhány nagy költővel. Ma már nemcsak magyar Shakespeareünk, Goethénk, Danténk, Villonunk, Racineunk és Shelleynek van, de vannak Majakovszkij-versek, amelyeket magyar verseknek érzünk, olyan fordításokban, amelyek híven tolmácsolják Majakovszkij minden, első pillantásra különösnek tetsző költői sajátosságát. »Black and White« Kardos László fordításában, — az. »Önagonúlésezők« Hegedűs Géza fordításában, — »Tamar és a démon« Gáspár Endre fordításában, — »Beszélgetés Lenin elvtárral« Gábor Andor fordításában s végül, de nem utolsó sorban: »Kolumbusz Kristóf« Szabó Lőrinc fordításában: mind ilyen szépen és keményen zengő, Majakovszkij hamisítatlan hangját és mondanivalóját megszólaltató költemények.

És a magyar nép szívébe zárta ezt a költőt, akiről elmondhatjuk, ha mégoly hihetetlenül hangzik is, hogy napjainknak legnépszerűbb magyar költője. A »Válogatott versek« megjelenése óta Majakovszkij költészete elevenen ható, sőt irányító élményünké lett. Szinte elő sem tudnánk sorolni azt a sok lapot, folyóiratot és füzetet, amelyekben Majakovszkij

magyarra fordított versei megjelentek. Ezeket a verseket megszámlálhatatlan alkalommal szavalják hivatásos színészeink a rádióban, munkás- és ifjúsági versmondóink műsoros esteken, kultúr-előadásokon, tömegszervezetekben, pártszervezetekben és ifjúsági előadásokon. A kultúra meghódításáért rohamra induló népi tömegek kezében fegyverré vált Majakovszkij költészete, azzá, amivé ő maga szánta a világ proletáriátusának.

A magyar nép örömmel és lelkesedéssel hallja és olvassa a már eddig megismert és méltán híressé vált Majakovszkij-fordításokat, de áhitattal várja a még most készülő új Majakovszkij-fordításokat. És ezek a fordítások nem fognak sokáig vártni magukra. A magyar költők máris lázas és lelkes igyekezettel készítik elő a legújabb, de remélhetőleg nem legutolsó Majakovszkij-kötetet, amely el akarja tüntetni azokat a hibákat is, amelyekről az 1947-es, és az azóta megjelent kiadásokat sem lehetett még megszabadítani. A készülő kötetek szerkesztői célul tűzték ki többek között azt is, hogy egyetlen dilettánst sem hagyjak meg a kötet munkatársai között. Ezek szerint az új magyar Majakovszkij-fordítások valóra váltanak végre sokaknak régi vágyát, azt, hogy Majakovszkijnek minden verssorát elsőrendű költő és elsőrendű műfordító fordítsa magyarra.

(Folytatjuk.)

Képes Géza

HÉT ÉVSZÁZAD MAGYAR VERSEI

Szerk.: Klaniczay Tibor, Komlós Aladár, Lukácsy Sándor, Pándi Pál, Szász Imre. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951.

I.

A Szépirodalmi Könyvkiadó s e kötet szerkesztői valóban olyan versgyűjteményt adtak a magyar nép kezébe, amely a felszabadulás óta először foglalta össze a magyar költészet hét évszázadát. A feladat, melyet a szerkesztők magukra vállaltak, nagy és tiszteletreméltó. E munkával körülbelül egy időben jelentek meg a Szöveggyűjtemények első kötetei, melyek főleg egyetemi ifjúságunk, eljövendő magyar tanáraink számára adtak segédkönyvet a magyar irodalomba való elmélyedés kiinduló pontjául. Kötetünk fel-

adata azonban talán még ennél is fontosabb. Széles olvasóközönségünk, az egész dolgozó magyar nép számára kellett olyan olvasmányt adni, amely bemutatja irodalmunk élő, haladó hagyományait, és rajtuk keresztül azt, hogy a magyar irodalom mindig teljesítette feladatát.

Azonnal felmerül a kérdés, hogy jogos-e az a megkülönböztetés, melyet a szerkesztés alkalmazott, amikor a verseket elválasztotta a prózától, hiszen ismert, hogy a színhistóriák például ugyanolyan szerepet töltek be a magyar földön, mint az egykorú Itáliában a prózai novellisztika és regényirodalom. Tehát a vers és a próza szerepe régebbi századainkban egészen másként alakult, mint ma. Felmerül a kérdés, nem kellett volna-e a magyar irodalom e gyűjte-

* A Hét évszázad magyar versei c. antológia további fejezeteinek bírálatára visszatérünk még. Kritikánkkal egyben segíteni kívánjuk az antológia új, bővített kiadásának összeállítását is. Szerk.

ményét úgy megszerkeszteni, hogy legjelentősebb prózai alkotásai is belekerüljenek, mint ahogy az egyetemi szöveggyűjteményben találjuk. A jelen kiválogatási forma mellett is szólnak bizonyos érvek, melyeket egyáltalán nem lehet figyelmen kívül hagyni. Mindenekelőtt az, hogy a verses forma töményítő ereje lehetőséget ad a nép harcainak nagyhatású és viszonylag erősen összefogott ábrázolására. Ez a tétel elfogadható, s így ennek alapján kell vizsgálnunk, hogy az antológia költészetünk fejlődésének helyes marxista szemléletével van-e felépítve, hogy a mű szemléletén belül helyese-e a kiválogatás, ad-e elegendő tájékoztatást írókról és tárgyairól az olvasók legszélesebb rétegeinek?

Ezekre a kérdésekre mi magunk az antológia Bessenyei Györgyig terjedő részét illetően kívánunk válaszolni. Az antológia alapvető szemléletét helyesnek tartjuk. Igen, »kivételes volt az a mód is, ahogyan a nemzeti és az osztályelnyomás ellen folytatott harc nálunk az irodalmat a maga fegyverévé tudta tenni.« Egyes problémákon lehet vitatkozni, hogy ezt a nagyszerű költészetet, mely halhatatlan, mert a nép érdekeit tükrözi, az elnyomott nép osztályharcait, amely a nép függetlenségéért vívott harcok művészi ábrázolása, helyese-e egyszerűen a »politikai költészet« leszőkítő értelmében venni? Hogy csak az első részek körében maradjunk, vajjon az Argyrus-széphistória népmesei hőse, aki a kalandos szerelmi történet lapjain földi ember létére hatalmas küzdelmek árán elnyeri a tündérlányt, vajjon a Telamon-széphistóriának osztálykorlátoktól szétválasztott, tragikus sorsú szerelmesei nem jelentenek-e az elnyomott nép harcai szempontjából ugyanannyit, mint bármelyik bujdosó, vagy katonának hőse? A szerkesztők ha mostohán bántak is a szerelmi lírával, nem tudták elkerülni. Túlságosan leegyszerűsíti irodalmunk fejlődését az is, ha népünk költészetéről úgy beszélünk, hogy »igazi kezdete« a XVI. században volt, és ha a nemzeti nyelvért folytatott sokszázados harcot egyetlen mellékmondatral jellemezzük. Mert tény az, hogy a nemzeti nyelvért például a huszita biblia fordítói is elkeseredett harcot vívnak a reakciós egyházzal, de ez elsősorban a politikai szándékból fakad, amely őket fordításukban vezette: az elnyomott nép tömegeihez kellett, hogy szóljon a népi felkelést előmozdító magyar nyelvű, tehát mindenki által érthető szöveg. Azonban nemzeti nyelvű feudális irodalom is volt: volt a középkorban és volt a XVI—XVIII. században is. Sőt, a hazai latinságon belül is harcolt az új és a régi, a haladó és a reakciós: a centralizációt támogató, haladó tartalmú, klasszikus formájú humanista latin, és a közép-

kori reakciós egyházat és feudális társadalmunk legelmaradottabb világi rétegeit képviselő közép-latin. Ezen túlmenően a humanista latin, és a nemzeti nyelv a XVI. században a legszorosabb szövetségesek a polgár írók, plebejusok és egyes haladó szellemű nemesek tollán. Rimay János úgy tekinthette a latin nyelvet és a klasszikus kultúrát, mint amelynek kiadásából jönnek létre a nemzeti irodalmak. A humanizmus latin nyelve és irodalmi tartalmának egy része csak a katolikus reakció korában válik a hazai feudalizmus eszközüvé úgy, hogy a XVIII. század utolsó évtizedeinek és a XIX. század első felének polgári szellemű író-hősei, nyelvújítói az ősszemzeti nyelv érdekében teljes erővel ellenfordulnak. A nyelvkérdés ekkor valóban a haladás és a reakció, a nép és az elnyomók ellentétének egyértelműen tiszta kifejezőjévé válik.

A nyelvkérdés leegyszerűsítéséből következik, hogy az antológia a magyar irodalom egyik legjelentékenyebb haladó hagyományával, a humanizmussal szemben negatív álláspontra kerül, és olyan nagy, művészi, és marxista szempontból annyira nevelő értékű költészet esik ki belőle, mint Janus Pannoniusé. Ennek viszont az a következménye, hogy dolgozó népünk nem kap a valóságnak megfelelő képet a régi magyar líráról, s ezt nem tudja jóvátenni másik reneszánsz-költőnknek, a magyar nyelvű reneszánsz lírának megalapítója, Balassi Bálint sem, akit a kötetben kitűnő válogatásban mutatnak be. Janus Pannonius több tekintetben sokkal haladóbb, mint Balassi Bálint, még ha a maga egészében Balassi Bálint jelentkezése történetileg szükségképpen fejlettebb fokát jelenti is reneszánszkori irodalmunknak.

A megadott kereten belül e részek szerkesztője, Klaniczay Tibor értékes komoly munkát végzett. A kiválogatott részekkel nagyrészt egyetértünk. Kiváló a vitézi énekek, a katonai- és bujdosó énekek, a kuruc-költészet és a kéziratos anyag kiválogatása. Olyan hatalmas kórus ez, melyet a maga teljében először van módunk hallani. Ezeknek a vérbemerült századoknak hősi és emberi hangjait a válogatás valóban úgy szólaltatja meg, hogy benső kapcsolatba kerülünk népünknek hallatlan küzdelmeivel és költői teremtőerejével. De nem egyenlő arányban jut ez kifejezésre. A XVI. századi anyagban nem olyan mértékben, mint a következő században, és a XVII. századi anyag sem fejezi ki olyan megragadóan, mint a XVIII. századot képviselő válogatás.

Az antológia XVI—XVII. századi anyagáról szólva, egy sor hiányosságot kell felemlítenünk, melyeknek javítása elkerülhetetlen. Amilyen örvendetes például Szkhárosi Horvát Andrásnak, mint a XVI. szá-

zad népi hangú, szenvedélyes erejű, jelentékeny költőjének felfedezése, annyira kifogásolható olyan, nagyjelentőségű széphistóriák teljes kihagyása, mint a Guisquardus és Gismunda, melyben a szerző a népi származású értelmiség, az emberi érzelmek szabadságát és jogait mondja ki, vagy mint a Telamon-széphistória. Ugyancsak szűkmarkúan van bemutatva legszebb széphistóriánk, az Árgyirus. Ebből pl. két jelenetet közöl az antológia, Árgyirus találkozását bolyongása során mitikus eredetű mesealakokkal, és a széphistória legszebb jelenetét, az álombamerült Árgyirus és kedvesének találkozását a »váltakozó hely« pompázatos kertjében. Ez utóbbi jelenetnek a régebbi artológiák már kánonszerű helyet adtak. Az előbbi azonban nem jellemző különösképpen a széphistória reneszánszregény stílusára, de nem jellemző népies meseszerűségére sem. Hiszen a szövegben Árgyirus siratóéneket mond önmagáról, ami azután igazán népies. És hol marad a végső boldogság képe, mely a cselekmény értelme, és amelyben olvashatjuk a földi Árgyirus visszatorlását a »tündérelánnyal« szemben, amikor próbatételként arculcsapja. Általában miért nem alkalmazta a szerkesztő azt a módszert, amely szerves képet ad a széphistória egészéről, vagyis hogy rövid összekötő szöveggel kapcsolva adja a legszebb részeket?

Helyes a szerkesztő álláspontja, hogy általában nem időzik a vallásos költészet emlékeinél, kivéve egyes zsoltárfordításokat. Akkor viszont hogyan maradhatott ki az Énekek énekének legalább egy része, amelynek olyan

szép fordítását bírjuk a Döbrentey-kódexben? Miért maradt ki Petrarca bűnbánati zsoltárának fordítása? Mindazonáltal a legnagyobb hiányérzetet Zrinyi Miklósnak, a költőnek ábrázolása kelt bennünk. A hely nyilván kevés volt. Ezenfelül a szerkesztő feltételezte, hogy talán a Szigeti Veszedelmet olvassák a leginkább. Meggyőződésünk szerint egyik érv sem elegendő ahhoz, hogy a Szigeti Veszedelmet és általában a költő Zrinyit kisebb terjedelemben mutassuk be, mint Szkhárosi Horvát Andrást. A kiválasztott részek vitathatatlanul a legszebbek közül valók. De vajjon kimaradhat-e a Szigeti Veszedelem szemelvényeiből a végvári hajnal leírása, a vársereg esküetele, a nagy hősi párviadatok valamelyike? Delimán és Kumilla szerelmi regénye? Nem hisszük, hogy a költő Zrinyi lírájából csak az »Idő és hírnév« az egyetlen, melynek itt helyet kellett volna kapnia.

Ezekért a hiányokért részben kárpótol a további anyag gazdagsága, amely igazán nélkülözhetetlenné teszi a gyűjteményt. A jegyzetek tájékoztatásai általában világosak, tömörök, kielégítőek. Több életrajzot szeretnénk volna látni és több műfaji megjelölést. Ha a szerkesztők helyesen megmagyarázzák a virágénekeket (bár úgy érezzük, itt többet kellett volna mondani), meg kellett volna magyarázni a históriás énekeket és főként a széphistóriákat is. Értékeket és hiányokat mérlegre téve, az előbbieket lehúzzák a serpenyőt, és az antológiának első négy részét értékes munkának kell tekintenünk.

Kardos Tibor

II.

A III. rész 60 lapon a kuruc költészet antológiáját adja. A kötetnek ez kétségkívül egyik legerősebb része.

A versek a következő nagyobb egységekbe rendeződnek: Kuruc versek 1670-1697. — Katona- és bujdosóénekek a XVII. század végéről. — Petrőczy Kata Szidónia. — Virágénekek a XVII. század második feléből. — Kuruc versek a Rákóczi-szabadságharc idejéből 1703-1711. — Kuruc versek a Rákóczi-szabadságharc után.

Ezzel az elrendezéssel a kutatás mai állása szerint egyet kell értenünk. A szigorúbban történeti és műfaji cím szerinti rendezést az igazolja, hogy az itt szereplő versek jó részének nem ismerjük pontos évszámát. A kétféle szempontú rendezés nem zavarja a III. rész egységét, sőt, változatosságot visz a versek egymásutánjába, növeli a rész érdekességét.

Legnagyobb érdeme az, hogy megbízható szövegekben először viszi közönségünk elé a kurucok gazdag, színes, tartalmilag és formailag egyaránt értékes költészetét. A verseken keresztül épügy nyomon követheti az olvasó a történelem változásait, mint a magánélet eseményeit, s mély tanulsággal vonhatja le ma ismét azt a következtetést, amit a versek kézírataiban kutató Kölcsey szeme vett észre először: »a köznépi költő messze kitekintett a haza történeteire, ezekben a versekben a poétai lelkesedésnek nyilvánvalóságos nyomai láttatnak«. A népi s a nemzeti hagyomány e versekben valóban egybeforr.

A bennük rejlő tartalom, szabadságharcos eszmeiség, a forma változatossága és tisztasága nagy nevelőerőt sugároz. A nevelő szándékot állította a szerkesztő válogatása középpontjába, s elérte célját. A jegyzetek

idevonatkozó sorai kifogástalanul kísérik a verseket, helyezik el azokat a történelmi összefüggések közé.

Klanczay Tibor, a rész szerkesztője, jó munkát végzett. A legjellemzőbb s legszebb darabokat válogatta ki, munkája két év után sem szorul helyesbítésre. E részsel kapcsolatos munkájának nagy érdeme, hogy irodalmunk egyik költőileg magasrendű korszaka éles megvilágításban, igazi élményként kerülhet be az olvasótábor tudatába.

A IV. rész válogatásában legfeljebb egy országgyűlési pasquillust hiányolhatunk (az 1764-it), amit szemelvényesen lehetett volna közölni, különben a válogatás itt is sikerültnek mondható. Jellemző, hogy míg a megelőző 40 év költészete alig ért el — igen tömörítve — 60 lapon, e soronkövetkező 60 esztendő költészetét kielégítő módon mutatja be a 18 lapnyi válogatás. Az egész országra ráfekvő reakció, minden haladó gondolat elnyomása elfojtja az igazi költészetet. A korszak egyetlen jelentős költője Faludi Ferenc, akit jól képvisel négy kiemelt verse. Ráday Gedeon és Orczy Lőrinc már az újabb korszakba való átmenet költői. Idehelyezésük mégis indokolható: pályájuk 1730 és 1760 között indult meg.

Vitatható, hogy Rádaynak *A tormába esett féreg* című versét kellett-e kiemelni. Első része semmitmondó, csak a tanulása érdemel figyelmet: a költő a *rossz régi* ellen foglal állást benne. Nem egyértelműen haladó állásfoglalás ez, elmoralizál minden igazi politikai tartalmat. Jellemzőbb, elevebb, színesebb verse a *Dorilis* (melyben jól ki-gyúnyolja a rokokó dámák hiúságát), vagy a *Dieneshez* című.

A szerkesztő itt is jó munkát végzett.

Az V. rész a felvilágosodás költészetét tartalmazza. 120 lapon adja a magyar felvilágosodás irodalmának antológiáját. A válogatás egészében véve sikerült. Itt már nem volt szükség összefoglaló műfaji vagy történelmi események szerinti rendezésre: az anyag az egyes költők neve alatt csoportosul. Ez magában is mutatja irodalmunk rendkívüli gazdagodását, megújulását.

A legfontosabb azonban irodalmunk eszmei és tartalmi gazdagodása. Ezt a szemelvények kielégítően mutatják.

Bessenyeitől Fáyig huszonzét író is ismerünk meg, akiknek válogatott versei irodalmunk minden új jelenségét, tendenciáját sommázzák. A felvilágosodás racionalizmusa, életszeretete, békevágya a hódító háborúkkal szemben; antiklerikálizmusa, a nemzeti függetlenségi törekvések, a társadalmi haladás problémái a parasztkérdéstől a szerelem mély ábrázolásáig; irányok, a szentimentalizmustól a népiességig, műfajok, a líra mellett az epika s a dráma figyelembevételével; mindez benne van a válogatás-

ban és dicséri a szerkesztőnek, Lukácsy Sándornak pártos felfogását, sokféle irányuló figyelmét és elmélyedését.

A versek egymásutánjával, a lehető teljesség kérdésével és az egyes költői művek jellegzetességével kapcsolatban mégis rá kell mutatnunk a helyenként felülről fogyatékos-ságokra.

a) *A versek egymásutánját* kétféleképp szemlélhetjük: az egyes írók egymáshoz-következésében, ami az irodalom fejlődését rajzolja ki elénk, s az egyes írók egyes verseinek sorrendjében, ami az egyéniségeknek a társadalom harcával kapcsolatos eszmei-esztétikai kibontakozását tárja az olvasó elé.

Az írók egymásutánját nem érheti különösebb kifogás. *Magyarosi Szöke* (még ha Berzsenyi követője is) és *Fáy* mindenesetre a következő részbe illenek s nem ide. Ez azonban nem jelentős hiba.

Jóval fontosabb az, hogy néhány nagy író verseinek egymásutánjában sem az eszmei fejlődés tiszteletbentartását, sem a pontos kronológiai rendet nem látjuk. Helyesebben: a szerkesztő a *többé-kevésbé pontosan*, vagy megközelítőleg megállapított dátumok, évszámok szerint rendezte a verseket, tehát még akkor is az irodalomtörténeti megállapításokra támaszkodik, amikor ezek — régiségüknél fogva — megbízhatatlanok s a versek eszmei tartalma másféle rendezésüket kívánja (tegyük hozzá, hogy olyan rendet, amely sokkal pontosabb kronológiához juttat). Feladni a versekből jól kivethető eszmei fejlődés rendjét s e helyett rossz irodalomtörténeti datálásra támaszkodni: annyi, mint hamis objektivitásba esni. Ez történt két nagy költő: Batsányi és Berzsenyi esetében.

Ma már nem vitás, hogy *Berzsenyi* — bár sohasem szakadt ki a feudális életviszonyok közül s ennek ideológiájából — csalódott a vidéki birtokos nemességben, mintegy saját idillizált nemesi életét látta pusztulónak ábrándvilága zétfoszulásakor. Ez 1806-7 után következett be. Épp ezért az irodalomtörténeti számítással 1806-8 közé helyezte *A közelítő tél* nem előzheti meg — eszmei szempontból — az 1807-ben keletkezett *A magyarokhoz-t* (»Forr a világ bús tengere, ó magyar!«) *A magyarokhoz*-ban még az a nemesi-nemzeti világnézet fejlődik ki — kétségkívül a legszebb, leglátványosabb fogalmazásban —, amelytől Berzsenyi rövidesen távolodni fog. Kár, hogy a válogatás nem tartalmazza a *Barátimhoz* (»Én is éreztem«) c. szép verset. Ez vezet át ugyanis az új, a felvilágosodást kereső Berzsenyihez. Ebben a versben mondja ki — szinte *A közelítő tél*-nek léggörére emlékeztetve —, hogy »Álmaim tűnnek, leesik szememről A család fátyol, s az aranyvilágnak Rózsaberkéből sivatag

vadon kél Zordon időikkel...» A helyes sorrend tehát a fordítottja annak, amit a kötetben látunk.

Bántóbb a Batsányi esetében feltűnő kronológiai pontatlanság. Mindenekfelett eszmei szempontból bántó! A verseknek ez a rendje nem a forradalmi gondolatát illetőleg fejlődő, kibontakozó Batsányit mutatja, hanem összefoglalja a fejlődésrendet, s bizonytalanná teszi az olvasó ítéletét. A Hét évszázad költői-ben Batsányi versei ilyen sorrendben jelentek meg: *Biztatás* (1787), *A látó* (1789), *A franciaországi változásokra* (1789), *Levél egy régi várból* (1790), *Hazaifüi aggódás* (1790), *Bosszus tündés* (1790), *Az európai hadakozásokra* (1792). A továbbiakban hibátlanul.

A feltüntetett sorrend azt sugallja az olvasónak, hogy Batsányi előbb írta *A látót* s csak azután *A franciaországi változásokra* c. verset, előbb készült el a *Levél egy régi várból*, a *Hazaifüi aggódás* és a *Bosszus tündés*, mint az *európai hadakozásokra*. Ebből pedig semmiféle eszmei, formai gazdagodásra sem lehet következtetni, legfeljebb a költő visszafejlődésére: legértékesebb, leggazdagabb alkotásai állanak pályája legelején, s kevésbé nagy versek következnek később, akkor, amikor pályája még nem törött meg.

A szerkesztő nem ismerhette még az egy évvel később kiadott magyar irodalmi Szöveggyűjtemény (*Felvilágosodás és reformkor*) anyagát, de saját szövegét behatóbban tanulmányozhatta volna. A Szöveggyűjtemény helyesen 1793-ból keltezi *A látót* s a Szentjóni Szabóhoz intézett episztolát, amelynek három töredékére a fent említett három vers (*Levél, Hazaifüi aggódás, Bosszus tündés*).

Ha a Hét évszázad szerkesztője még nem ismerhette is ezt a keltezést, a saját maga rendezte szövegekben is megtalálhatta volna a versek helyes időrendjének tárgyi bizonyítékait. *A Hazaifüi aggódás* a Mohácson járt Szentjóni Szabóhoz szól; Szentjóni Szabó 1792-ben járt Mohácson (ld. Gálos Szentjóni Szabó életrajzát RMK). *A Hazaifüi aggódás* végén a költő Verseghy pere iránt érdeklődik: ez — a Millot fordítás kapcsán — 1792-93-ban folyt le (ld. Császár Verseghy életrajzát). A vers tehát csak 1792 után készülhetett. Hasonló a helyzet a *Bosszus tündéssel*; Batsányi egy 1793 április 1-én írott levelében küldi el e versnek egy részletét Arankának. Kevésbé tárgyi, inkább eszmei bizonyítékok állanak rendelkezésre a *Levél egy régi várból* keltezésére. E sorokat, mint »Népe jövődjén mély gondolatokba merülve ltt búsong s aggódva magát itt gyöttri barátod«, vagy: »Ennyi homályok után tisztább új napra derül még A magyar ég...« nem írhatta Batsányi 1790-ben, a nemesi-nemzeti moz-

galom örömnépén, melynek ő maga is örült (v. ö. Abaujvármegye örömnépén), hanem csak 1792 után, amikor a nemesség már gyalázatos kompromisszumot kötött a dinasztiaival, s minden a haladó gondolat elfojtására irányult. A folyóirat és barátok nélküli, elszigetelődő Batsányinak fájdalma sír ki a sorokból, s azt a fenséges vallomást, mely így hangzik: »Nincsen, emberiség nélkül nincs érdem s nincs haza nélkül emberiség« szintén csak a mélyebben látó, a »nagy egész hasznának törvényes igazságát« néző Batsányi mondhatta ki.

A látó c. versnek gazdag eszmei tartalma, de célzásai is mutatják, hogy jóval későbbi az 1789-i dátumnál. »Vidül gyászos elme« — buzdítja magát a költő. Miért »gyászos«? Mert a nemesség gyalázatosan behódolt az uralkodónak. Mert nagyon kevés az, aki »a magyar változó ég alatt Még a szabadságnak híve s ember maradt.« De most a reménynek »nem várt vig napja felderült«. Mindez elég ékeszólóan bizonyítja azt, hogy *A látó* háttérében az 1792-93-i, elnyomott Magyarország áll, s hogy Batsányi az előretörő, a forradalmiból felszabadítóvá alakuló francia hadseregtől várja hazája felszabadulását.

Ha a sorrendet megfordítjuk s *Az európai hadakozásokra* c. vers után tesszük a három töredéket, mint 1792-93-ból való verseket s ezek után *A látót*, Batsányi mélyen forradalmi, hazát és haladó emberiséget átölelő fejlődése világosan, töretlenül áll előttünk.

b) A lehető teljesség igénye ily nagy antológiában azt jelenti, hogy költészetünk fejlődésének minden lényeges irányát be kell mutatni. A szerkesztés hiányosságai e téren kevésbé szembeötlők: a jól kiválasztott versek magukban is roppant gazdag mondanivaló sokszínű költészetéről tanúskodnak. De még árnyaltabbá tette volna e korszak bemutatását a szerelmi és gondolati költészetnek jobb kiemelése: feltűnő, hogy sem Verseghytől, sem Kazinczytól, sem Batsányitól nem olvasunk egyetlen szerelmes verset sem, és a gondolati, filozófiai, tanító jellegű lírát sem találjuk kielégítően képviselve. Pedig ezeket már csak azért sem vehetjük semmibe, mert volt korszak, amikor az eszmék harca élesebben rajzolódott ki a gondolati költészetben, a tanító költeményekben, mint a közvetlenül érzelmi lírában. Kazinczy Vitkovics-episztolájának például nem volna szabad hiányoznia a kötetből. Daykának szép, a szerelemzés szabadsága mellett küzdő gondolati versei vannak: Verseghynek meg nagyszámú, a haladásról, az evolúcióról szóló filozófiai költeménye, közöttük a *Teremtésről* szóló nagy tanköltemény, melyben materialista alapon utasítja el a világ teremtésének gondolatát. Ezek — bár részleteik figyelmet érdemeltek volna — hiányoznak a kötetből.

c) A fent elmondottakkal függ össze az is, hogy némelyik költőt nem a legjellegzetesebb, legszebb versei képviselik. Kétségtelen, hogy *Bessenyeit*; a költőt egyáltalán nem állítja elének *Az irigy elméül* c. igen unalmas, terjengősen elmélkedő részletei. A *Fermészvilágából* s a korai versek közül egyformán sokkal szebb és igazabb, jellemzőbb részleteket lehetett volna kiválasztani. A *Gvadányi Nótáriusából* kiemelt részlet eléggé jellemző, de nem szép. Helyesebb lett volna Arany János útmutatásait követni a válogatásban, s az utazó nótárius alakjáról, gesztusairól adni képet a szép, népies és realiztikus strófák közlésével. *Kazinczy*-nak *Vitkovics* episztolája és legalább egy szonettje nagyon hiányzik a kötetből; a főleg epigrammákra épített *Kazinczy*-kép nem felel meg a valóságnak. Meglepő, hogy *Daykának* — akit *Csokonai*, *Kazinczy* és *Kölcsy* oly nagyra, a kisebb kortársaknál sokkal nagyobbra tartottak — csak egy jelentős verse szerepel itt, a másik három messze alatta marad azoknak, amelyeket a hagyomány is, mai ítéletünk is a legszebb, legszuggesztívabb verseinek tekint: a *Titkos bú-nak*, a *Rettenetes éj-nak* és a *Baróti Szabóhoz* intézett episztolának. Az első kettőnek elmaradása kétségkívül hiba. A *Csokonai-válogatásból* egyedül a *Marosvásárhelyi gondolatok* c. nagy vers hiányzik. Helytelen volna rá nem mutatni arra, hogy a szerkesztő e rész nagyobb felében lelkiismeretes, igen gondos munkát végzett és válogatása teljes mértékben kielégítő. *Bessenyei*, *Kazinczy*, *Gvadányi* és főleg *Dayka-válogatása* azonban nem fogadható el.

Szóvá kell tennünk még azt is, hogy egyik költő «túlteng», érdemén messze túl szerepel ebben a részben. *Péczeli* és *Vitkovics* — az előbbi terjengős és közepes színvonalú oktatómeséivel, az utóbbi költői szempontból erőtlén versezeteivel — ily nagy teret nem érdemel. (*Vitkovicsot* hat,

Daykát s *Verseghyt* ezzel szemben négynégy vers képviseli!).

Kétségtelen, hogy ezek az időrend, a teljesség és a jellegzetesség terén felfedezhető hibák nem rontják le a szerkesztő érdemét, ami válogatásának nagy tartalmi jelentőségét és használhatóságát illeti: egy későbbi kiadás alkalmával ezek a hibák — átrendezéssel és versek beiktatásával (ill. kihagyásával) — könnyen inegszüntethetők lesznek.

A VI. rész 85 lapon a reformkor költészetének legszebb darabjait tartalmazza. Ami a válogatást és rendezést illeti, ez a rész a megelőzőnél sikerültebb. *Kölcsy* és *Vörösmarty* állanak a rész súlypontjában. A kisebb költők szemelvényei is jól tükrözik a kort s az egyéniségeket. Különösen érdemére szolgál a szerkesztőnek, hogy néhány kevésbé ismert költő-személyiséget a nagyközönség elé vitt és jellegzetes, szép verseiken keresztül mutatta meg haladó felfogásukat, mély haszaszeretetüket (*Szentiváni*, *Kunoss*, *Pap Endre*).

Szép s szinte kifogástalan a *Kölcsy* verseiből készült válogatás. Legfeljebb a *Paulina* emlékkönyvébe c. igen szép epigrammát és a *Szondi-törredék* elejét hiányoljuk. Mindkettő sokkal többet mond a politikusról és költőről, mint pl. a közölt *Balassa* c. archaizálás.

Vörösmarty hatalmas művét rendkívül nehéz ilyen kis terjedelmű válogatásban bemutatni. Érdeme a szerkesztőnek, hogy ezt a nehéz feladatot kitűnően oldotta meg. Legfeljebb azt lehetne szóvá tenni, hogy 1825-től 1830-ig semmi nagyobb fajsúlyú *Vörösmarty*-verset nem közöl, s így az antológiában olvasható versek a nagy költőt még mindig inkább *Kölcsy* és *Kisfaludy* tehetséges követőjének mutatják, semmint a nemzeti öntudat ama lánglelkű ébresztőjének, akinek pl. *Zrinyi* c. (1828) nagyszerű versében mutatkozott.

Szaunder József

ARANY JÁNOS NÉPDALGYŰJTEMÉNYE

Közézetesi Kodály Zoltán és Gyulai Ágost. Akadémiai Kiadó. 1952.

Minden ember, még az is, akinek botfüle van, a zenetudós szemében értékes teszt lehet. Mint a nyelv hangtana, szókinccse pontosan tükrözi az osztályt, melyből származunk, a műveltséget, melyet hordozunk, a mesterséget, mellyel foglalkozunk, ugyanúgy elismételhetjük Kodályval: »Mondd meg, mit énekelsz, s megmondom ki vagy?«

Mert zene- és műveltségtörténeti tanúság mindenki, aki leszáll emlékezetébe és leír

mindent, amit életében énekelt: gyerekkorától kezdve öregségig, válogatás nélkül. E sorok írójának zenei vallomásaiban ott szerepelnek például egy alföldi vegyes lakosságú, inkább elmagyarosodott, mint magyar városi környezet énekei, melyek a szabványos gyermekdalok után a millenniumi kor magyarkodó népszínműkultúráját, a pesti operett- és kabarévilág aszfalttermékeit, a századvégi középiskolai énekkottatás-